

EL RETAULE MAJOR DE LA CAPELLA DE SANT JOAN DE VILAFRANCA DEL PENEDÈS

LLUÏSA RODRÍGUEZ I MUÑOZ

La consulta del fons documental de l'arxiu del Gran Priorat de Catalunya, dipositat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, ha permès a diversos investigadors aproximar-se a l'estudi de la capella de la comanda hospitalera de Vilafranca del Penedès, especialment a l'etapa medieval; tanmateix, el retaule major, dedicat a sant Joan Baptista, ha estat objecte d'informacions incompletes, i resta pendent el seu estudi a hores d'ara. És a partir d'aquest punt, en el context d'una activa però interessant promoció artística a càrrec de l'orde hospitaler, on centrem el nostre treball.

EL RETAULE MAJOR DE LA CAPELLA DE SANT JOAN DE VILAFRANCA DEL PENEDÈS

1. BREU APROXIMACIÓ A LA COMANDA HOSPITALERA DE VILAFRANCA DEL PENEDÈS AL SEGLE XVIII

D'ençà del seu trasllat de les Cabanyes l'any 1306,⁽¹⁾ la comanda de Vilafranca del Penedès va aplegar un patrimoni considerable gràcies a privilegis, donacions i compres que li reportaren una gran vitalitat econòmica.⁽²⁾ Ja abans del sis-cents, els comanadors acostumaven a residir fora de la comanda deixant l'administració a mans de procuradors, a vegades amb poca habilitat en la gestió. A partir de la consulta de la documentació, s'observa que la durada dels arrendaments era variable. Els contractes oscil·laven entre tres i cinc anys en funció del producte de les collites. S'arrendaven l'explotació agrícola i la percepció dels delmes, censos i altres drets obligats dels termes i possessions de la comanda, no les funcions jurisdiccionals, que els comanadors continuaven exercint de manera exclusiva.

L'optimisme econòmic que sembla caracteritzar el darrer terç del segle XVII —amb abundants notícies sobre reformes a la casa de la comanda— decau en encetar-se la nova centúria. Els escassos beneficis obtinguts porten els comanadors a capbrevar i redreçar les rendes de la comanda.⁽³⁾ La precarietat es va mantenir fins a la segona meitat de segle, quan l'augment del conreu de la vinya i la vitalitat del comerç del vi reactiven de nou les bases econòmiques. La renovació del retaule major de la capella de la comanda n'és una prova fefaent.

La comanda de Vilafranca del Penedès estava formada per una casa amb el seu hort, una capella i el cementiri. La casa, de dos cossos rectangulars, s'organitzava al voltant d'un gran pati central amb doble galeria. La planta baixa acollia dependències estretament lligades a les activitats agrícoles i es comunicava amb el pis superior, destinat a habitatge del comanador o, en el seu defecte, del procurador o arrendatari, a través d'una escala. La documentació ens testimonia constants obres de manteniment de l'edifici durant el període set-centista així com reformes de més gran abast. Entre les millores portades a terme destaquen les promogudes per fra Nicolau Puigdorfil a les darreries de la dècada dels vint.⁽⁴⁾

La capella es trobava separada de la casa de la comanda per un petit carrer. Edificada al llarg del segle XIV,⁽⁵⁾ es mantenia independent respecte la jurisdicció del poder central religiós representat pel bisbe de Barcelona. El culte anava a càrrec de l'orde hospitaler i es sufragava a partir de les rendes recaptades. Tots els diumenges i dies de festa, un capellà oficiava missa, especialment les diades de sant Joan i la Mare de Déu de setembre amb la celebració de grans festes.⁽⁶⁾

La desamortització, amb la subsegüent confiscació de béns, suposà la fi i la desaparició del conjunt de la comanda. Tot i l'enderrocament de la casa l'any 1845, la capella va sobreviure miraculosament a les incongruències de les guerres, i en l'actualitat és dedicada a sala d'exposicions temporals.⁽⁷⁾

2. LA PROMOCIÓ ARTÍSTICA DE L'ORDE DE L'HOSPITAL

En un marc de clara competitivitat entre els frares cavallers de l'Orde hospitaler per tal d'obtenir l'administració de les comandes de major producte econòmic, les iniciatives dels comanadors per millorar i reformar els edificis de les comandes esdevingueren, segons afirmà l'acadèmic Coy Cotonat, estratègies eficaces per fer mèrits davant el gran prior i, així competir per l'assoliment de nous càrrecs i major poder dins l'orde.⁽⁸⁾ D'ací la importància dels processos de visita. Segons els estatuts de la Sagrada i Militar Religió de Sant Joan, els comanadors devien encarregar-se del manteniment i la reforma dels edificis de les comandes i dels temples sota el seu govern, així com de la seva dotació (mobles, retaules, pintures, etc.). A semblant pro-

Vista exterior de la capella de Sant Joan després de la restauració de l'any 1929 (Arxiu Mas, Barcelona).

pòsit destinaven part de les rendes de les quals gaudien en usdefruit. D'aquesta manera, durant la seva gestió, els comanadors instaven l'assemblea de frares cavallers de justícia de la Sagrada Religió del Patronat de Catalunya al nomenament d'un visitador o comissari que inspeccionés les millores per ells promogudes a les comandes. Delegats pel gran prior, els frares visitadors o comissionats acompanyaven el notari —ahora secretari de l'orde— i el procurador del comanador en la visita, comprovant i verificant el testimoni d'aquest últim respecte l'actuació del seu superior mitjançant diversos interrogatoris als veïns. Un cop finalitzada la visita, el frare visitador redactava una acta amb una descripció acurada de l'estat de les dependències dels edificis i dels centres de culte, fent particular esment de les millores portades a terme. Juntament amb l'acta, hom adjuntava les èpoques, els actes de compres i vendes i els contractes d'arrendament. Posteriorment, el notari exposava la informació davant l'assemblea presidida pel gran prior de Catalunya. L'assemblea devia pronunciar-se respecte l'actuació del comanador, atorgant el seu vist-i-plau. Després d'aquest tràmit, el notari enviava còpia de l'acta al gran mestre del Priorat de Catalunya, resident a l'illa de Malta.

3. EL RETAULE MAJOR DE LA CAPELLA DE LA COMANDA DE VILAFRANCA DEL PENEDEÈS

Apuntats, breument els ressorts que movien la promoció d'art per part dels membres de l'Orde de l'Hospital, passem a ocupar-nos de la producció artística concreta: el retaule major de la capella de la comanda hospitalera de Vilafranca del Penedès.

Ja l'any 1583 tenim notícia d'un retaule major dedicat a sant Joan Baptista,⁽⁹⁾ però no és fins a l'any 1610 quan es fa esment per primera vegada a la documentació d'un artífex relacionat amb l'obra. Es tracta d'un mestre pintor, Arnaldes Ferrà, que cobrà 36 sous per renovar la peça i encarnar la imatge del sant titular, fent de nou els dos dits i l'anell que li mancaven.⁽¹⁰⁾ Altres documents posteriors ens amplien la informació: un retaule de fusta i daurat, amb una pastera central on s'estatjava una escultura en bulto de sant Joan; una altra imatge, la de la Mare de Déu del Bonsuccés, ocupava una segona fornícula. El conjunt es completava amb diverses representacions pic-

Interior de l'absis i de l'altar major de la capella de Sant Joan després de la restauració de l'any 1929 (Arxiu Mas, Barcelona).

tòriques al·lusives a la vida i al martiri del sant.⁽¹¹⁾ Davant de l'altar, es situava una gran reixa de fusta.⁽¹²⁾

Durant el mandat de fra Nicolau Descatllar (1685) el retaule va ser objecte d'una important renovació. Els canvis van consistir en la construcció d'unes grades per a l'altar i en la substitució de la pastera amb la figura del Baptista per una de nova més d'acord amb els cànons estètics imperants.⁽¹³⁾

Un altre comanador, fra Nicolau Puigdorfilà, fou especialment sensible a les qüestions artístiques. En tant que resident a l'illa de Malta, delegà el seu procurador, Josep Circuns, perquè contractés la fàbrica d'un segon retaule d'escultura "a la moderna" per a la capella amb les imatges de sant Josep, sant Antoni de Pàdua, santa Madrona i santa Eulàlia i les fornícules corresponents. L'obra també comptava amb una figura de la Mare de Déu de la Llet, situada a la taula de l'altar. També a iniciativa de Puigdorfilà es realitzà l'altar del sant Crist. Igualment significativa fou la donació d'una sèrie d'objectes per al culte, entre les quals destacaven onze figuretes de mig cos, de guix i pintades, representant els apòstols.⁽¹⁴⁾ El seu mecenatge no acabà ací. L'any 1729 ordenà la reconstrucció de la petita teulada que aixoplugava la fornícula de la portalada del temple on s'estatjava la imatge en pedra de sant Joan donada pel gran prior del Priorat de Catalunya, Josep de Vilallonga.⁽¹⁵⁾

Fra Magí-Anton de Vilallonga Jalpi Ça Portella Trias, cavaller, Gran Creu de la Sagrada i Militar Religió de Sant Joan de Jerusalem, fou un altre dels promotors destacats. Nebot del suara esmentat gran prior de Catalunya, Josep de Vilallonga, Magí-Anton combinà l'administració de la comanda de Vilafranca del Penedès (c. 1752-1763) amb les d'Aiguaviva (1742-1763), Avinyonet (1742-1763), Castelló d'Empúries (1742-1763), Sant Llorenç de les Arenes (1742-1763), Mallorca (1757) i l'Espluga Calva (1758-1763).⁽¹⁶⁾ Entre els anys 1743-1750, 1756-1757 i 1761-1762 també exercí de fra rebedor del Priorat de Catalunya. Resident a Barcelona, sabem que posseïa una casa amb botiga i un hort al carrer de la Riera de Sant Joan, molt a prop del monestir de Sant Joan de Jerusalem;⁽¹⁷⁾ tanmateix, el nostre interès es centra en l'important patronatge artístic que portà a terme a la comanda de Vilafranca, on cal destacar la renovació del retaule major i la sagristia de la capella. Així, el 18 de juliol de l'any 1752, els

preveres August Rovira —resident a Barcelona— i Francesc Vinyals —beneficiat de Sant Joan— actuaren en nom seu signant amb l'escultor Benet Sunyer els pactes del nou retaule que havia de guarnir l'altar major.⁽¹⁸⁾

4. L'ESCUPTOR BENET SUNYER I FONTANELLAS

De l'escultor Benet Sunyer no se'n coneixien massa dades fins al moment.⁽¹⁹⁾ Fill del també escultor Pau Sunyer i Raurell i de Francesca Fontanelles, el seu naixement a Prada de Conflent l'any 1728 o 1729 coincidí amb l'estada del seu pare a aquelles terres de la Catalunya francesa com a continuador del taller familiar,⁽²⁰⁾ un cop el seu oncle, el famós escultor manresà Josep Sunyer i Raurell, va decidir tornar al Principat l'any 1718.⁽²¹⁾ Com a membre d'una de les nissagues més rellevants de la cultura artística setcentista, hem de pressuposar que aprengué les beceroles de l'ofici al taller patern, encara que la mort del seu pare l'any 1740 potser propicià el pas a l'obrador del seu oncle. Passats uns anys, atès que la successió del taller familiar estava reservada al seu cosí Pere Sunyer i Fargas,⁽²²⁾ decidiria provar fortuna i, com molts d'altres artífexs de comarques, es traslladà a Barcelona per tal de perfeccionar el seu art i alhora accedir a la possibilitat de nous mercats. Ignorem la data exacta de la seva arribada a la capital catalana, però ens consta que devia ser anterior a l'any 1749, moment en què ja el trobem treballant a casa de l'escultor Carles Grau.⁽²³⁾ També en aquesta data tenim notícia del seu casament amb M. Rosa, filla de l'escultor de Cubelles Bartomeu Soler i Urgellès.⁽²⁴⁾ El matrimoni amb una de les filles de Bartomeu Soler no solament li facilità el camí vers la mestria sinó que a més li reportà l'oportunitat d'assolir el contracte del retaule de Vilafranca, donada l'estreta relació laboral mantinguda pel seu sogre amb l'orde de Sant Joan de Jerusalem i, en particular, amb fra Magí de Vilallonga.⁽²⁵⁾ El gran predicament de què gaudia el seu oncle Josep Sunyer entre els barcelonins devia influir igualment en l'elecció.

De retorn a la ciutat comtal després d'haver finalitzat la seva actuació a Vilafranca, el mes d'octubre de 1753, per encàrrec de la confraria del Sant Crist de la Pietat del monestir de Santa Mònica de l'orde d'agustins descalços, contractà la construcció d'un retaule amb les tres virtuts esculpides en fusta.⁽²⁶⁾ Un any més tard li coneixem

dues obres que marcaren de forma decisiva la seva trajectòria professional. L'1 de maig de 1754, juntament amb el fuster padovès Giovan-Antonio Vellini, participà en un dels episodis artístics més rellevants d'aquell temps a Catalunya: el retaule major de l'església de la Companyia de Jesús, una magníficent empresa malauradament estroncada, d'antuvi, per les dificultats financeres, i, en segon lloc, i de manera definitiva, per l'expulsió dels jesuïtes.⁽²⁷⁾ Seguint el model i la traça aportades per un "artista director", que identifiquem amb l'escultor-arquitecte Pere Costa, els dos artífexs concertaren la realització de l'escultura i la talla del retaule en un termini de dos anys, a partir de la signatura dels pactes. Sunyer compaginà la seva activitat al retaule de Betlem amb l'execució de les imatges en pedra de santa Marta i el drac per a la fornícula de la portalada de la capella de Santa Marta de l'Hospital de Sant Pere Desvilar, propera al monestir de Sant Joan de Jerusalem i a la residència de fra Magí-Anton de Vilallonga.⁽²⁸⁾ Aquest treball —susceptible de ser admirat avui dia al recinte de l'Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau— delata l'afany de l'autor per a la captació del moviment; el cos de la santa evoca de manera explícita models de l'alt-barroc romà, ben coneguts per Josep Sunyer i Pere Costa.

El mes de novembre de 1755 Benet Sunyer abandona la ciutat, tanca la botiga i marxa cap a la vila de Peralada (Girona), qui sap si per treballar al monestir de Sant Bartomeu on abans havia treballat Pere Costa.⁽²⁹⁾ La llei de l'oferta i la demanda obligava molts mestres escultors a desplaçar-se, de manera eventual, o de vegades definitiva, a altres indrets a la recerca de nous encàrrecs, o bé a la pràctica d'altres oficis, al marge de l'activitat artística, que els ajudessin a sobreviure. L'absència del nostre artífex de la capital catalana es perllongà al llarg de tot l'any 1756, però l'any següent ja ha retornat i assisteix a una de les reunions de la confraria d'escultors.

Les dificultats que envoltaren l'encàrrec de les escultures de Betlem segurament el van portar a una delicada situació econòmica. Això explicaria el pacte d'agermanament signat amb la seva dona l'any 1758 on ambdós cònjuges es comprometeren a la unitat de tots els seus béns i drets, mobles i immobles, durant la seva vida natural.⁽³⁰⁾

Benet Sunyer. Imatge de santa Marta i el drac. Portalada de la capella de santa Marta (1754) (Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, Barcelona).

El fet de trobar-se allunyat de la família manresana no va comportar el trencament de la relació. L'escultor va donar suport als seus parents Pere i Anton Sunyer, també escultors, quan decidiren millorar la seva formació artística a la ciutat barcelonina. Important en aquest sentit fou el suport prestat a Anton en l'incident que l'artífex manresà protagonitzà amb el gremi d'escultors per causa de no trobar-se agremiat el setembre de 1759.⁽³¹⁾ A partir d'aquest moment, hores d'ara, no estem en disposició d'avaluar la seva trajectòria posterior. Possiblement degué retornar als àmbits rossellonesos on la família Sunyer gaudia d'un reconegut prestigi. Refermaria aquesta hipòtesi la notícia de l'abat Cortade sobre l'activitat de l'artífex al retaule del Sant Sagrament, avui desaparegut, de l'església de Bouleternère els anys 1761-1762.⁽³²⁾ El mes de març d'aquest darrer any encara era viu atès que la seva sogra Eulàlia Armanyà testà 10 lliures en favor de M. Rosa, la seva dona;⁽³³⁾ no així l'escultor Bartomeu Soler, que ignorà totalment la parella en el seu testament. La seva mort degué produir-se entre els anys 1763 i 1768, data aquesta última en què morí a Barcelona, ja vídua, M. Rosa Soler.⁽³⁴⁾

5. BENET SUNYER I EL RETAULE DE LA CAPELLA DE LA COMANDA DE VILAFRANCA DEL PENEDEÈS

Benet Sunyer es comprometé a enllestir el retaule de la capella de la comanda per la diada de sant Joan de l'any 1753, segons una traça aportada i elaborada per ell mateix. L'obra devia constituir un conjunt de trenta-dos pams d'alçada amb una taula d'altar feta a la italiana. Pel que fa a la iconografia, a banda del sant titular, sant Joan, també es venerarien les imatges de sant Magí, en honor del promotor del retaule, i sant Antoni de Pàdua. Al cos superior, la figura de santa Teresa apareixeria flanquejada per dos àngels.

El comanador s'obligà a pagar 256 lliures, 6 sous i 8 diners en cadascun del tres terminis acostumats. A més, es va fer càrrec de l'aprovisionament de la fusta d'alba seca, l'aiguacuit i d'altres materials necessaris per a la fàbrica del retaule. Al contracte, però, deixava ben a les clares que no abonaria cap millora addicional respecte el preu acordat. Sunyer havia d'obrar el retaule al seu taller de Barcelona i havia d'encarregar-se del seu transport a la vila penedesenca. Vilallonga, conscient de les dificultats del transport, per l'estat i la inseguretat dels camins i per la fragilitat del material a tragar, s'assegurà que qualsevol incident que tingués lloc durant el transport aniria a càrrec de l'escultor, fent-lo també responsable de les despeses d'assentament de l'obra a l'interior del temple.

Benet Sunyer complí amb els pactes signats. La primera àpoca la presentà el mateix 18 de juliol; la segona, l'1 d'octubre³⁵ i la tercera, el 29 de juny de 1753, pocs dies després de la data fixada inicialment.⁽³⁶⁾ Segons ens indica el darrer pagament, Sunyer va fer cas omís de les provisions acordades i va incloure diverses feines addicionals: la dauradura del retaule, la col·locació d'ulls de porcellana a les figures dels sants per tal de dotar-los de major verisme així com les despeses del transport de la imatge de sant Joan a Vilafranca. Aquestes llicències demostren la importància que la figura de l'artista anava adquirint en el decurs de la centúria al si de la societat catalana, ja que tot i el caràcter taxatiu de la clàusula inclosa als pactes per part del comitent, l'escultor va aconseguir que li fossin permeses certes llibertats fent preuar la seva habilitat professional.

En la gestació i desenvolupament dels treballs del retaule, Benet Sunyer comptà amb la col·laboració dels seus deixebles escultors Bernat Cots i Crospis i Josep Berenguer.⁽³⁷⁾

L'antic retaule major fou desmuntat i se n'aprofità l'estructura arquitectònica per a l'altar del Santíssim. La figura de sant Joan amb la seva pastera de fusta es van traslladar a la casa de la comanda i en el seu lloc es col·locà la imatge del sant Crist.

Malauradament, com succeeix amb la resta de treballs coneguts de l'escultor, hores d'ara, a excepció de les imatges de la portalada de la capella de Santa Marta, del retaule de la comanda de Vilafranca no se n'ha conservat res. La capella no es va lliurar de les iras de la desamortització i l'obra fou una de les moltes peces que el patrimoni artístic català va perdre durant aquells tristos successos.⁽³⁸⁾ Poc després dels sotracs, hom instal·là provisionalment, a manera de retaule major, un retaule sota l'advocació del Cor de Maria.⁽³⁹⁾ No fou, però, fins a l'any 1865 quan el fuster Fèlix Sallent, a partir d'un projecte del seu mestre, el pintor i teòric Pau Milà i Fontanals, encetà la fàbrica d'un nou retaule major. La col·laboració i l'esforç dels vilafranquins no resultaren suficients per sufragar l'execució del projecte, que davant les dificultats per portar-lo a terme fou notablement simplificat i restà reduït a una senzilla taula d'altar amb la imatge de sant Joan.⁽⁴⁰⁾

El retaule major de la capella de sant Joan trobà, amb la gestió dels diferents comanadors, una ocasió particular i privilegiada de renovació i enriquiment durant l'època moderna. L'obra es beneficià dels afanys de poder d'un grup de nobles delerosos d'aconseguir un major reconeixement a tots els nivells. Gairebé mai existí una intencionalitat artística.

NOTES

- (1) MIRET Y SANS, J. *Les cases de templers i hospitalers a Catalunya. Aplech de noves y documents històrics*, Barcelona, Impremta de la Casa Provincial de Caritat, 1910, pp. 119-124 i 354-359; *Actes de les primeres jornades sobre els ordes religiosomilitars als Països Catalans (Segles XII-XIX)*, Tarragona, Diputació, 1994, pp. 283-287; MIRET I NIN, M. *La capella de Sant Joan de Vilafranca del Penedès*, Vilafranca del Penedès, Gràfiques del Foix, 1991, pp. 49-62, 85-218; CASTELLANO, A. i SALVADÓ, J. "La documentació històrica sobre l'església de Sant Valentí de les Cabanyes", *Miscel·lània Penedesenca*, Vilafranca del Penedès, núm. XIV, 1991; *Arqueologia, història i art de l'església de Sant Valentí de les Cabanyes* ("Estudis i documents de les Cabanyes", 1), Sant Sadurn d'Anoia, Ajuntament de les Cabanyes / Diputació de Barcelona / Institut d'Estudis Penedesencs, 1992.
- (2) *Actes*, *Op.cit.*, p. 348.
- (3) A partir de les informacions recollides als processos de visita, tenim notícies de capbreuacions de rendes els anys 1610, 1661, 1714, 1727, 1742, 1744.
- (4) ACA, G. Prior, 344, Visita 1730, sense foliar.
- (5) COY I COTONAT, A. *Vilafranca del Penedès. Su ciudad y sus monumentos*, Barcelona, Impremta de Francisco J. Altés y Alabart, 1909, i MIRET I NIN, *Op. cit.*, pp. 83-160.
- (6) ACA, G. Prior, 344, Visita 1730, sense foliar.
- (7) MIRET I NIN. *Op. cit.*, pp. 171-172.
- (8) Coy. *Op. cit.*, p. 406.
- (9) Coy. *Op. cit.*, p. 457.
- (10) ACA, G. Prior, 344, Visita 1610, sense foliar (informació reproduïda parcialment per Coy, p. 460).
- (11) V. inventari de la capella de l'any 1637 transcrit per Coy, *Op. cit.*, p. 153, i ACA, G. Prior, 344, Visites 1660 i 1668, sense foliar.
- (12) La reixa, sufragada pel comanador fra Pere Dols, fou fabricada pel fuster Martí Ferrer per l'import de 16 lliures 7 sous (ACA, G. Prior, 344, Visita 1643, sense foliar).
- (13) ACA, G. Prior, 344, Visita 1643, sense foliar.
- (14) Id. Visita 1730, sense foliar.
- (15) Construïda l'any 1583, el procés de visita de l'any 1689 ens informa que el comanador fra Nicolau Abri Descallar va fer pintar al seu costat les armes de la religió santjoanista (ACA, G. Prior, 344, Visita 1689, sense foliar). La imatge de sant Joan provenia del monestir de Sant Joan de Jerusalem de Barcelona (Coy, *Op. cit.*, p. 477).
- (16) MIRET. *Op.cit.*, pp. 522, 525-528 i 530.
- (17) ACA, G. Prior, 11, Llibre de Actes, y Papers, de la Casa de la Riera de San Joan feta en lo any 1756 y 1757.
- (18) Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB), Not. Joan Olzina Cabanas, Manual de 1752, fols. 492-493r. També ACA, G. Prior, 344, Visita 1757, sense foliar.

- (19) RAFOLS, J. F. *Diccionario biográfico de los artistas de Cataluña. Desde la época romana hasta nuestros días*, vol. III, Barcelona, Millà, 1951, p. 112; MARTINELL, C. *Arquitectura i escultura barroques a Catalunya. El barroc acadèmic 1731-1810* ("Monumenta Cataloniae", XII), Barcelona, Alpha, 1963, p. 162; CORTADE, E. *Retables barroques du Roussillon*, Perpignan, Sinthe, 1973, p. 202.
- (20) Arxiu Parroquial de l'església de Santa Maria del Pi (APSMP), Matrimonis, 1749, vol. XLIII (3-10-49). A partir de les dades consignades en el registre parroquial, deduïm que Francesca Fontanellas, mare de Benet Sunyer, era germana de Teresa, primera esposa de l'escultor Josep Sunyer i Raurell.
- (21) CORTADE, *Op. cit.*, pp. 156-158 i 186-191; BOSCH, J. *Els tallers d'escultura al Bages del segle XVII*, Manresa, Caixa de Manresa, 1990, pp. 78-79. DORICO, C. "Josep Sunyer, autor del retaule major del santuari de la Mare de Déu de Queralt", *I Congrés d'història de l'església catalana. Des dels orígens fins ara*, Solsona, Departament de Presidència de la Generalitat de Catalunya-Unió de Religiosos de Catalunya, 1993, pp. 661-669.
- (22) GASOL, J. M. "José Sunyer, escultor manresano", *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*, Barcelona, vol. VI, núms. 3-4, p. 407, i GALOBART, J. "Aportacions del testament de l'escultor Josep Sunyer i Raurell (Manresa, 14-1-1751) a la seva biografia i a la seva obra", *Dovella. Revista Cultural de la Catalunya Central*, Manresa, núm. 6, 2n trimestre, 1997, p. 53.
- (23) APSMP, Registres de compliment pasqual, 1749.
- (24) V. nota 25. Resulta significativa la inclusió com a testimoni de casament del fuster Sebastià Aldabó, fill del també fuster Sebastià Aldabó, col·laborador del seu oncle Josep Sunyer en la polèmica empresa de les obres de decoració de la capella del Roser de l'església del convent de Santa Caterina Màrtir de Barcelona. L'any 1751 Aldabó s'encarregà de les obres de reedificació de la casa de Benet Sunyer al carrer de Santa Anna. Per poder afrontar el pagament, el nostre escultor va vendre un censal pel preu de 600 lliures al Rt. rector i Col·legi de Sant Guillem de l'orde d'eremites de Sant Agustí (APSMP, Registres de compliment pasqual, 1750, fol. 22v; AHPB, Not. Jaume Tos i Romà, Manual de 1753, fols. 735v-738r; Id.Id. Segon llibre de partides, 1750-1754, fols. 277-278r).
- (25) Vilallonga acabava de concertar amb Bartomeu Soler i Urgellès el retaule de l'església de la comanda d'Aiguaviva, on ell també era comanador (MARTINELL, *Op. cit.*, p. 162). Posteriorment, l'any 1754, també per encàrrec de Vilallonga, Soler treballà un altre retaule, un relleu de les ànimes i altres peces escultòriques per a una de les capelles del barceloní monestir de Sant Joan de Jerusalem (ACA, G. Prior, 430, sense foliar). La relació de Soler amb els hospitalers no acabà ací. Dos anys després, fra Francesc Cahors, antic comanador de Vilafranca i aleshores gran prior de Catalunya, li encarrega la fàbrica del retaule de la capella del castell de Barberà (AHPB, Not. Joan Olzina Cabanas, Manual de 1756, fols. 725-726r).
- (26) AHPB, Not. Francesc Mas i Güell, Llibre de concòrdies, 1742-1745, fols. 119-120, Fitxes de Josep Maria Madurell).
- (27) AHPB, Not. Fèlix Veguer Avellà, Manual 1754, fols. 233v-234v.
- (28) RODRÍGUEZ, LI. *La iglesia de Santa Marta: un ejemplo de la arquitectura barcelonesa de la primera mitad del siglo XVIII* (en premsa).

- (29) A instància del seu sogre Bartomeu Soler, prohoms en cap de la confraria d'escultors en aquell moment, la seva absència a la ciutat és confirmada pels testimonis de dos fadrins sastres coneguts de l'escultor (AHPB, Not. Jaume Tos Romà, Manual de 1756, fols. 1011-1012r). La relació del cadastre personal concreta l'absència d'ençà el mes de novembre de 1755 (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, Cadastre personal, 1757).
- (30) AHPB, Not. Fèlix Campllonch, Manual de 1758, fols. 429v-430.
- (31) Id. Not. Jaume Tos i Romà, Manual de 1759, fol. 560.
- (32) CORTADE, *Op. cit.*, p. 202.
- (33) AHPB, Not. Tomàs Guasqui i Brull, Manual de 1762, fols. 79v-80v.
- (34) APSMP, *Llibre d'òbits*, 1768, fol. 151r.
- (35) AHPB, Not. Joan Olzina Cabanas, Manual de 1752, fol. 608v-609r.
- (36) ACA, G. Prior, 344, Visita 1757, sense foliar.
- (37) APSMP, Registres de compliment pasqual, 1751, fol. 24r; Id. 1752, fol. 17; id. 1753, fol. 38).
- (38) Miret i Nin confon els dos retaules. Prenent com a referència les informacions de Mas i Jornet de l'any 1896, afirma que el retaule esmentat a la visita de 1643 —la data de 1637 és errònia— és el mateix que recull l'inventari de 1809 (MIRET I NIN, p. 154).
- (39) Aquest retaule, de clara filiació neoclàssica, fou traslladat a l'església de Sant Francesc de la mateixa vila de Vilafranca l'any 1851.
- (40) MIRET I NIN. *Op. cit.*, p. 154.